एक दिवसीय राष्ट्रीय परिषद

(स्वयं अर्थसहाय्यित)

जागतिकीकरणाचे मराठी भाषा आणि साहित्यापुढील आव्हाने व उपाय

आयोजक

मराठी विभाग

श्री गजानन शिक्षण प्रसारक मंडळ, येलदरी (कॅम्प) द्वारा संचलीत

(भाषिक अल्पसंख्यांक (मारवाडी) दर्जा प्राप्त)

तोष्णीवाल कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,

सेनगांव जि. हिंगोली (महाराष्ट्र) – ४३१५४२

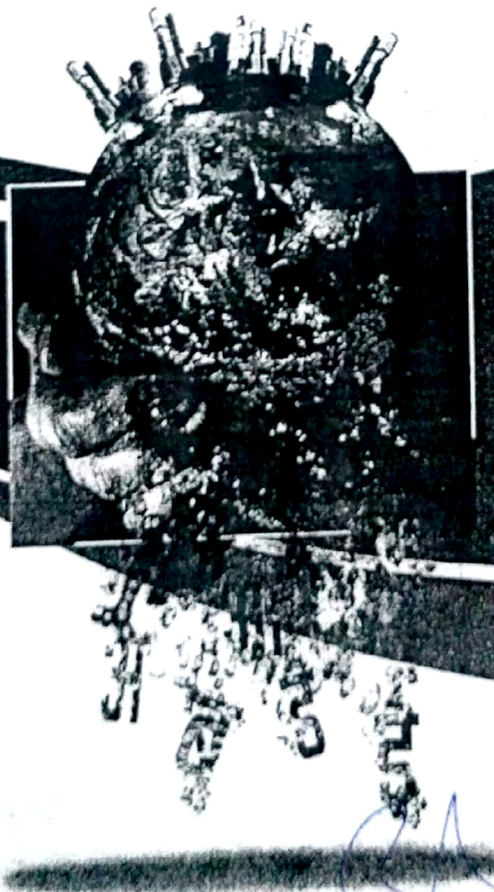

Assistant Professor
Shivaji College, Hingoli.
Tq.& Dist.Hingoli.(MS.)

संयोजक
प्रा. डॉ. अंजली. द. टापरे
मराठी विभाग

समन्वयक
प्रा.उत्तम. पुं. सुपारे
मराठी विभाग प्रमुख

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli.Dist.Hingoli

प्रा. श्रीपाद. ग. तळणीकर
प्र. प्राचार्य

Shivaji College Hingoli Dist Hingoli

जागतिकीकरणाचे मराठी भाषा आणि साहित्या पुढील आव्हाने व उपाय

संपादक
प्रा.यु.पी. सुपारे
मराठी विभाग प्रमुख

* प्रकाशक *
प्र.प्राचार्य प्रा.एस.जी. तळणीकर
तोष्णीवाल कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, सेनगांव
जि.हिंगोली
फोन : (०२४५६) २०२४६५, २५०४६२
www.toshniwalacs.com | E-mail : prin.taccs212@rediffmail.com

प्रथम आवत्ती : ०४ जानेवारी २०२०

ISBN : 978-1-79482-974-9

* मुद्रक *
महेश ऑफसेट, परभणी

मूल्य : २५०/-

Assistant Professor
Shivaji College,Hingoli.
Tq.& Dist.Hingoli.(MS.)

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli.Dist.Hingoli

या पुस्तकातील सर्व शोधनिबंध लेखकाची मौखिल परवानगी ग्राह्य धरूनच हे शोधनिंबंध एकत्रित करण्यात आले असून, त्या मतांशी संपादक व प्रकाशनक सहमत असतीलच असे नाही.

या पुस्तकाचे सर्व अधिकार प्रकाशनाधीन असून या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, तक्ता किंवा तत्सम संकल्पना यांची कोणत्याही प्रकारे नक्कल करणे किंवा यांत्रिकी साधनांनी फोटो कॉपी, रेकॉर्डींग करणे कायद्याने गुन्हा असून असे आढळून आल्यास तात्काळ कारवाई करण्यात येईल.

Dist. Hingoli

अ.क्र.	शिर्षक	लेखकाचे नांव	पान क्र.
39	जागतिकीकरण आणि आंबेडकरी कविता	पंजाब पुंजाजी टापरे	139
40	जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण साहित्य	प्रा.डॉ.मारोती भोसले,	142
41	जागतिकीकरण – भाषा आणि संस्कृती एक चिंतन	प्रा.राजू संभा धुळे	145
42	जगतिकीकरणाचा मराठी ग्रामीण साहित्यावर झालेला परीणाम	प्रा. डॉ. पंडीत शिंदे .	147
43	जागतिकीकरण आणि स्त्रीवादी साहित्य	प्रा. संध्या जंजाळ	149
44	जागतिकीकरणात मराठी भाषेचे बदलते स्वरूप	प्रा.शेजवळ जितेंद्र बाबुराव	152
45	आसाराम लोमटे यांच्या साहित्यावरील जागतिकीकरणाचा प्रभाव	संजय नामदेवराव आटवले	155
46	जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा	प्रा.डॉ. दिलीप सावंत	160
47	जागतिकीकरण आणि मराठी साहित्य	सुरेश देवचंद शिरसाट	163
47	मराठवाड्यातील शेतकरी : जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण कविता	डॉ. मारोती माधवराव घुगे	165
48	जागतिकीकरण आणि कविता	प्रा. डॉ. किरण वाघमारे	169
49	ग्रामीण कादंबरी विष्वातील जागतिकीकरण	प्रा.डॉ. रामदिनेवार गोविंद	175
50	जागतिकीकरण : मराठी भाषा आणि साहित्य	डॉ. भास्कर श्रावण गायकवाड	179
51	जगतिकीकरण आणि मराठी साहित्य	प्रा.डॉ. नवीन के. गिलबिले	182
52	जगतिकीकरणाचा मराठी साहित्यावरील प्रभाव	रा.ज. चाटे	185
53	जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण् कादंबरी	प्रा.प्रमोद भ. इंगोले	189
54	जागतिकीकरण, शेतकऱ्यांचे प्रश्न वशेतकरी संघटना	प्रा. डॉ. ज्ञानदेव राऊत	192
55	जागतिकीकरण आणि कविता	मारोती रामराव कोल्हे	195
56	जागतिकीकरण आणि दलित साहित्य	डॉ.रविंद्र आ.गायके	197
57	भारतीय संविधान आणि भाषा	प्रा. वाघमारे के.एच	200
57	जागतिकीकरण आणि दलित साहित्य	डॉ. शत्रुघ्न जी. जाधव	203
58	जगतिकीकरण आणि आदिवासी समाज	प्रा. सुनिता बोंबे पाटील	207
59	जागतिकीकरणाचा मराठी ग्रामीण कवितेवर प्रभाव	पंजाब लक्ष्मण शेरे	209
60	जागतिकीकरण आणि कविता	प्रा.डॉ. श्रीराम कन्हाळे	211
61	जागतिकीकरण आणि ग्रामिण साहित्याचे बदलते संदर्भ	प्रा. पंडित किशनराव मोरे	213
62	जागतिकीकरणातील माझी कविता : एक आकलन	डॉ. लहू दिगंबर वाघमारे	216
63	जागतिकीकरणाचा महानगरीय मराठी कवितेवरील प्रभाव	डॉ. संगिता ग. घुगे	220
64	जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा	कु. हागे शिल्पा नारायण	223
65	जागतिकीकरण आणि दलित साहित्य	शरद वसंता नरवाडे	226
66	मराठी भाषा सद्यस्थिती आव्हाने व उपाय	कु. वैद्य किरण रामराव	228
67	जागतिकीकरण आणि कादंबरी	अनिल किसन राउत	231
68	जागतिकीकरण आणि ग्रामीण कादंबरीतील समाज जीवन	कु.स्वाती मुकूंदराव वाईकर	233
69	जागतिकीकरण आणि आदिवासी साहित्य	वाकळे प्रभावती दत्तराव	236
70	जागतिकीकरणाचा मराठी भाषा व साहित्यावरील प्रभाव	प्रा. सुपारे यु.पी.	240
71	जागतिकीकरण मराठी भाषा आणि साहित्य	डॉ. अंजली द. टापरे	243
72	जागतिकीकरण आणि आंबेडकरी कविता	डॉ. राजीवर पैठणकर	245
73	जागतिकीकरण व मराठी भाषा	प्रा. शिंदे एच.टी.	246
74	जागतिकीकरण आणि मराठी भाषा	फड संजय बाबुराव	249
75	जागतिकीकरणाचा लोकसाहित्यावरील प्रभाव व परीणाम	शेळके रंगनाथ माणिकराव	253
76	जागतिकीकरण आणि कादंबरी	विलास चुडामण बोथीकर	255
77	जागतिकीकरणातील माझी कविता : एक आकलन	डॉ. लहू दिगंबर वाघमारे	258

Assistant Professor
Shivaji College, Hingoli.
Ta.& Dist. Hingoli.(MS)

PRINCIPAL
Shivaji College

237

जागतिकीकरण आणि कविता

प्रा.डॉ. श्रीराम मारोतराव कऱ्हाळे
मराठी विभागप्रमुख
शिवाजी महाविद्यालय, हिंगोली

१९९० नंतर भारतीय शासनाने जागतिकीकरणाचे धोरण स्विकारले. देशाची आर्थिक स्थिती डबघाईस आलेली होती त्यामुळे तत्कालीन अर्थमंत्री डॉ. मनमोहनसिंह यांनी जागतिकीकरणाचे धोरण स्विकारले. त्यामुळे खेड्यापाड्यातील जीवनामध्ये आमुलाग्र बदल घडून आला. प्रत्येकाच्या हातात मोबाईल, घरात टी. व्ही., फिरायला मोटारसायकल दिसू लागली. नवीन तंत्रज्ञान आल्यामुळे जुन्या संस्कृतीला तडे गेले.

[illegible]
[illegible]

शेतकरी पारंपारिक पिके घेण्याऐवजी नगदी पैसा देणारी पिके घेवू लागला. त्यामुळे शेतकरी माणसाच्या हातात पैसा खेळू लागला. अतिरिक्त पैशामुळे ते अधिक चंगळवादाकडे वळले. शेतकऱ्यांना व्यसनाची साधने सहजरित्या उपलब्ध होत होती. गावात परवान्यासह देशी दारूचे दुकान आल्यामुळे दुर जाण्याची आवश्यकता राहिली नाही. निरक्षरतेमुळे गावे आतुन-बाहेरुन पोखरल्या गेली. भजन-किर्तनाचा ऱ्हास होऊन पाश्चात्यकरणास सुरुवात झाली. खाजगीकरण, उदारीकरण आणि जागतिकीकरण यांचा परिणाम शहरासह खेड्यावर ही झाला. या काळात समाजव्यवस्था, अर्थव्यवस्था, राजकारण यांच्यात झपाट्याने बदल घडत गेला. औद्योगिकीकरणामुळे मानवी जीवनाला नवी दिशा निर्माण झाली. नव्या जुन्याच्या संघर्षामुळे निर्माण झालेली संभ्रमावस्था, चंगळवादी जीवनशैलीचे वाढते आकर्षण, चिंता, निराशा, माणसा-माणसातला कोरडेपणा, संपत्तीला लाभत चाललेले महत्वाचे स्थान, माणसांचा मनोरंजक साहित्याकडे वाढत चाललेला कल, पोटासाठी करावी लागणारी जीवघेणी धावाधाव, पाश्चात्य संस्कृतीचे अनुकरण, जन-लोकमानसावर पाश्चात्य संस्कृतिचा वाढत चाललेला प्रभाव, वाढती जातीय विषमता, आर्थिक विषमता, वाढते कर्मकांड, वाढती बेकारी, शेतकऱ्यांचे अज्ञान आणि वाढते दारिद्र्य दुष्काळामुळे होणारी होरपळ, शेती मालाला भाव नाही, कर्जबाजारीपणा, जागतिक बाजारपेठे विषयीचे अज्ञान, अस्मानी सुलतानी संकटात नेहमीच शेती सापडते. असे अनेक परिणाम जागतिकीकरणामुळे झाले. परिणामी मानवी जीवनात सुविधा निर्माण होवून अस्वस्थ निर्माण झाली. शेतकरी आत्महत्येला कवटाळतो आहे. हे अस्वस्थ युगाचे चित्रण कवी प्रविण वानखेडे करतो.

"आजकाल मी रोजच अस्वस्थ असतो.
वायफळच्या विचारांनी, मला हुरूपच नसतो कामाचा
बैलांसारखी मी घेरल्या जातो, सोबत गुलाब असतांनाही
फक्त काटेच तेवढे बोचतात, मी स्वतःचाच
चेहरा शोधतो आरशात, मी आजकाल."[१]

कवी हा समकालीन वास्तव मांडण्याचे कार्य करीत असतो. जागतिकीकरणात माणूस हा संवेदन शिलतेच्या पलिकडे गेला. याचे चित्रण विलास गावडे यांच्या 'शहर' कवितेतून येते.

"आता हे शहर गेलंय संवेदनेच्या पलीकडेच
[illegible]
[illegible] या शहराशी होणारा संवाद तुटून"[२]

जागतिकीकरणानंतर माणसात झालेल्या बदलाचे चित्रण कवितेत करतांना कवी दिसतो. भारतीय माणसात असलेली संवेदनशीलता नष्ट होवून गेली आहे. जागतिकीकरणाने सर्वच बाबतीत आमुलाग्र बदल होत आहेत. [illegible] संस्कृतीचे बाजारीकरण होत आहे. माणसाचे भावविश्वच बदलुन गेले आहे. याची नोंद कवी सुनिल [illegible] कवितेतून करतात.

"या ग्लोबल [illegible], [illegible] आली आहे जाहीरात आणि
[illegible] आले आहे कम्प्युटर, तत्वज्ञान आले आहे [illegible]
[illegible] आहे ग्लोबल"[३]

Assistant Professor
Shivaji College, Hingoli.
Tq.& Dist.Hingoli.(MS.)

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli.Dist.Hingoli

एक प्रकारे मानवी भावनेस जाहिरातीचे स्वरुप आलेले दिसते. मानवी मेंदू संगणकाप्रमाणे वागताना दिसत आहे. अशा मेंदूतून उगवलेले तत्वज्ञान हे वापरा,आणि फेका असे वादू लागले आहे. तत्वज्ञान संस्कृतीची जडण–घडण करण्याऐवजी विकृती निर्माण करु लागले आहे. त्यामुळे भारतीय संस्कृतीवर प्रश्न निर्माण झाले आहे.जागतिकीकरणाने शेतकऱ्याला गावपातळी मदत करणाऱ्या बलुतेदार, आलुतेदाराचे व्यवसाय धोक्यात आल्याचे वर्णन इंद्रजित भालेरावांनी आपल्या कवितेतून केले आहे.

'चांभारान खुडली रापी, सुतार गेला नेहावर झोपी
पखाली खालचा हाल्या बसला, वारीकदादाला वस्तरा डसला
कुंभार काकाचा विझला आवा, आत्तारकाकाचं दुकान लावा'[3]

जागतिकीकरणाने बदललेल्या गावगाड्याविषयी डॉ. प्रल्हाद लुलेकर लिहितात. जागतिकीकरणाने ओसाड आणि शहरे भकास होत आहेत. शेती, शेतकरी संपताहेत तर शेतमंजूर बलुतेदार व्यावसायाचे रिमिक्स करुन ही जगू शकत नाही. गावगाड्यात आता फारसा अर्थ उरला नाही. ही जाणीव सर्वांना झाली आहे. तरी तेथील परंपरागत जाणिवेतून आम्ही बाहेर पडत नाही. हे मत यथार्थ वाटते. जागतिकीकरणाने उदध्वस्त झालेला भारतीय शेतकरी ह्यांच्या आत्महत्येने कुटुंबाची झालेली वाताहत कविला अंतर्मुख करुन जाते. जागतिकीकरणाच्या चक्रव्युहात सापडलेल्या शेतकऱ्यांची दयनीय अवस्था कवी भालेराव मांडतात.

'रानावनात पाऊस नाही, बहिणीच मुळ भाऊस नाही
भुईच्या पोटात कोरडी धग, दूष्काळाचे जमले ढग
जगण्यासाठी उरलं कारण, आपलं सोप्याहून, सोपं मरण
आयत्या बिळावर पायात सरण, गावाचं झालं जागतिकीकरण'[4]

जागतिकीकरणात देशातील गरीब शेतकऱ्यांचे बळी जात असल्याचे लक्षात येते. जागतिकीकरणाच्या चक्रव्युहात सापडून आगतिक झालेल्या शेतकऱ्याला वाढत्या आत्महत्येचा अनुबंध जागतिकीकरणाशी जोडतात. जागतिकीकरणात आपले अस्तित्व टिकवायचे असेल तर सावधानतेचा इशारा ही आपल्या कवितेतून कवी देतात.

'त्यांचे येतील उंट, आपणाला करतील खुरटं
गाफिल राहिलो आपून, तर सगळंच नेतील कापून'[5]

जागतिकीकरणाच्या काळात आता आपण सावध राहणे गरजेचे आहे. ही सावधानता जर पाळली नाही तर आपल असलेलं सर्वच कापून नेतील. म्हणुन कवी सावधानतेचा इशारा देतो.

निष्कर्ष :

जागतिकीकरणानंतरच्या कवितेतून राजकीय, सामाजिक,सांस्कृतिक बदलाचे चित्रण येते.राजकारणामुळे माणसा–माणसांत आलेला दूरावा कवितेतून स्पष्ट होतो. औद्योगिकरणामुळे परंपरागत संस्कृतीचाऱ्हास होत असल्याचे चित्रण कवितेतून येते. परंपरागत संस्कृतीत असलेले चांगले घटक नष्ट होत असल्याची खंत कवितेतून येते. जागतिकीकरणानंतरची बदलती कविता आपलं वेगळ रुप धारण करतांना दिसते. यातुन समाजात निर्माण झालेली अराजकता केशी भयानक रुप धारण करते, याचा प्रत्ययही दावते. या काळातील कवितेत समकालीन समाजाचे आणि भविष्याचा वेध घेण्याचे सामर्थ्य आहे.

संदर्भ :

1. अस्वस्थ युगाची कविता–प्रविण वानखेडे पृ. 29
2. अखेरच आवर्तन संपेपर्यंत –विलास गावंडे पृ. 03
3. इंद्रजित भालेराव –टाहो, प्रतिभास प्रकाशन परभणी, पृ. 52
4. इंद्रजित भालेराव –टाहो, प्रतिभास प्रकाशन परभणी, पृ. 54
5. इंद्रजित भालेराव –टाहो, प्रतिभास प्रकाशन परभणी, पृ. 55

T.C.

Assistant Professor
Shivaji College,Hingoli.
Tq.& Dist.Hingoli.(MS.)

PRINCIPAL
Shivaji College
Hingoli.Dist.Hingoli